

УДК 821.161.2+821.111(73).091«19/201»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/24.176831>

Наталія РОМАНЕНКО,
orcid.org/0000-0003-3450-4752
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології та перекладу
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
(Івано-Франківськ, Україна) romnatrom@gmail.com

РЕЦЕПЦІЯ РОМАНУ «ПО КОМУ ПОДЗВІН» Е. ГЕМІНГВЕЯ УКРАЇНСЬКОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ (ЕТАПИ, ПЕРЕШКОДИ, НОВІТНЯ ВЕРСІЯ)

У статті розглянуто вплив рецепції роману «По кому подзвін» на хід засвоєння усієї творчості Е. Гемінгвея українською літературою, обґрунтовується готовність сприймаючої літератури у 1930-х роках до засвоєння світоглядних ідей та творчого методу американського письменника, визначаються наслідки замовчування творчості прозаїка. Детально аналізуються текстові частини українського перекладу роману, що до 2018 року були вилучені, встановлюються історико-ідеологічні причини вилучення інформації, вивчаються зміни ідейного та образного рівнів твору, що з'явилися внаслідок оприлюднення купюр.

Ключові слова: Гемінгвей, рецепція, купюри, «По кому подзвін», переклад.

Nataliia ROMANENKO,
orcid.org/0000-0003-3450-4752
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Philology and Translation
of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) romnatrom@gmail.com

THE RECEPTION OF E. HEMINGWAY'S NOVEL «FOR WHOM THE BELL TOLLS» BY THE UKRAINIAN LITERATURE OF THE XX–XXI CENTURIES (STAGES, BARRIERS, MODERN VERSION)

The author studies the influence of Hemingway's «For Whom the Bell Tolls» on the reception of the writer's works by the Ukrainian Literature in the 20th–21st centuries as well as concentrates on the modern (2018) Ukrainian version of the novel. The acquisition of Hemingway's literary legacy in the Ukrainian literary process was determined by ideological and political factors more than by aesthetic ones. The publication of «For Whom the Bell Tolls» in the USA stopped the reception of Hemingway's literary works in Ukraine (and the whole USSR). Though the literature of the 1930th–1940th was ready for the reception of Hemingway's aesthetics (which was proved by the comparative studies of the works by Hemingway and his Ukrainian contemporaries), the reception was suppressed for 15 years. Thus, American-Ukrainian literary communication process was distorted. The novel with its other than Soviet view on Spanish Civil War was just a trigger. Hemingway's individualism and non-conformism didn't suit Stalin's regime and Socialist Realism norms in general. The reception was renewed after the political Thaw of the 1960th but the Ukrainian version of «For Whom the Bell Tolls» (1969) was bowdlerized. It took 49 years to publish a full version (2018) and to overcome ideological influence on the process of literary communication.

The author scrutinizes the previously omitted information (cuts) to explain historical and ideological reasons for the censorship and to find out the differences between bowdlerized and full Ukrainian versions on the levels of the theme and characterization. Soviet censorship abridges Hemingway's criticism of the communist ideology as the religious credo. This thought implies the idea that the communist ideology (as any other) limits critical thinking, freedom of choice and turns a person into a naïve devotee. Apart from that, the expurgated version hides the author's negative attitude to the USSR participation in the Spanish War. Bowdlerization becomes a method of literary characterization. The cuts conceal negative deeds, behavior, and traits of the Russians to make the characters socialist realism idealized positive heroes. The author claims the difference of literary-historical functions of two Ukrainian translations.

Key words: Hemingway, reception, cut, «For Whom the Bell Tolls», translation.

Постановка проблеми. Інтенсивність засвоєння творчості Е. Гемінгвея українською літературою протягом ХХ–ХХІ століть мала періоди активізації та пригальмовування. Особливий інтерес для наукової рефлексії становить новітній етап

процесу рецепції, оскільки з 2017 року розпочався період видання нових сучасних українських перекладів творів майстра. Вони потребують літературознавчого, перекладознавчого та компаративного вивчення. Для роману «По кому подзвін»

друга хвиля перекладу мала виняткове значення, позаяк українська радянська інтерпретація була здійснена з купюрами. Поява повної версії вимагає зіставлення двох версій перекладу, здійснених у різних історичних контекстах для різної цільової аудиторії, а також аналізу обсягу та змісту втраченої інформації, наслідків інформаційних втрат на ідейному та образотворчому рівнях твору, усвідомлення принципів роботи тогочасної цензури щодо відбору інформації.

Аналіз досліджень. На наявність прихованої інформації в російській інтерпретації роману, емігрувавши з СРСР, вказала у 1989 році російський філолог Р. Д. Орлова. Вона здійснила ґрунтовний аналіз еволюції російського радянського літературно-критичного сприйняття роману, відтворила складний шлях до оприлюднення перекладу та навела кілька прикладів купюр (Орлова, 1989). Документальне підтвердження щодо заборони публікувати роман у СРСР віднайшов А. Рубашкін (Рубашкін, 1999). В українському літературознавстві рецепція роману українською літературою та аналіз україномовної версії радянської доби частково здійснювався нами в контексті засвоєння усїєї творчості Е. Гемінгвея (Чикирис, 2003), (Чикирис, 2005), (Чикирис – наше дівоче прізвище. – Н. Романенко). Однак найповніше масштабне дослідження динаміки літературної репутації роману «По кому подзвін» було здійснене І. С. Коханською, яка розглянула еволюцію літературно-критичного осмислення твору у США, Росії та Україні, а також висвітлила історію публікацій, накладів, нагороди (Коханська, 2007). Вона класифікувала купюри (та парафрази) на ідеологічні, релігійні та морально-етичні. Це дослідження є серйозною базою для подальшого літературно-критичного аналізу сучасної повної версії роману.

Мета статті полягає в тому, щоб 1) простежити динаміку рецепції твору в контексті розвитку української літератури; 2) детально, з урахуванням історичного контексту, проаналізувати доповнену інформацію, та встановити зміни, які вона привносить, на ідейному та образному рівнях; 3) з'ясувати зміни мовного викладу роману у порівнянні з радянською версією.

Виклад основного матеріалу. Хід рецепції роману Е. Гемінгвея «По кому подзвін» (1940) українською літературою впродовж довгого періоду був детермінований суспільно-політичними та ідеологічними чинниками. На той час вони були визначальними і за силою впливу значно переважали літературно-естетичні. У Сполучених штатах Америки роман, що змальовував Іспанську громадянську війну (1936–1939), одразу

став бестселером і викликав активну дискусію. У Радянському Союзі, до складу якого входила Україна, поява в доробку Е. Гемінгвея цього твору спричинила миттєве виключення творчості американського письменника з літературного процесу усїх республік СРСР. Варто наголосити, що від 1934 р. і до видання у США роману «По кому подзвін», рецепція творчості прозаїка у Радянському Союзі відбувалася достатньо активно, про що свідчить поява перекладів та літературно-критичних статей. Протягом 1934–1936 рр. російською вже було перекладено переважну більшість творів майстра. (У той період російська література виступала для національних літератур союзних республік як література-посередник.)

З часу видання у США роману «По кому подзвін» починається п'ятнадцятирічний період замовчування усїєї творчості Е. Гемінгвея в СРСР. Протягом цього часу не було перекладено (за винятком двох оповідань «На Биг-Ривер» та «Ожидание») нових творів прозаїка. До 1958 р. не здійснювалося перевидання перекладів, здійснених у 1930-х роках, майже повністю припинилася публікація літературознавчих статей, присвячених вивченню доробка майстра. Причиною вилучення усїєї творчості американського прозаїка із процесу міжлітературної комунікації стало те, що роман «По кому подзвін» містив критику керівництва інтербригад, «крамольні» думки для радянської ідеології щодо комуністичної партії, а також образи росіян, що не відповідали ідеалізованим однобоким стандартам соцреалізму, адже були змальовані у всій повноті, з урахуванням позитивних та негативних особливостей характеру, поведінки та стилю життя.

Документальне підтвердження заборони перекладу, опублікування та літературно-критичного вивчення роману віднайшов А. Рубашкін у Російському Центрі зберігання та вивчення документів новітньої історії (Российский Центр хранения и изучения документов новейшей истории (РЦХИДНИ)). Він наводить лист заступника керівника управління пропаганди та агітації ЦК ВКП(б) О. Пузіна до Секретаря ЦК ВКП(б) А. Жданова, у якому той перераховує «недоліки» роману і робить висновок про те, що «ідейний зміст роману «По кому подзвін» полягає у прагненні показати перевагу демократичної ідеології над ідеологією комуністичною, тому, незважаючи на те, що роман написаний із співчуттям справі боротьби іспанського народу проти фашизму, друкувати його не можна. Недоцільно також виступати в даний час на сторінках журналу «Іноземна література» з критикою Хемінгуея....» (Рубашкін,

1999: 203) (переклад з російської наш. – Н. Романенко). Це розпорядження стало вироком не лише для роману, але й для усієї творчості Е. Гемінгвея.

Безумовно, причини переривання української рецепції доробку американського митця (у межах загальнорадянської) не обмежуються виходом у світ роману «По кому подзвін» у США. Період 1930-х – 50-х років в українському літературному процесі характеризується несприятливими умовами для міжлітературної взаємодії. 1930-ті роки – час, коли утвердилася диктатура Сталіна (1922–1953), коли почали насаджуватися ідеї соціалістичного реалізму. Це, зрештою, період репресій, який згодом отримав назву «розстріляне відродження». Аналізуючи вказаний етап розвитку української літератури, І. Кошелівець відносить письменників початку 1930-х – середини 50-х до одного покоління і характеризує його так: «...все воно було позбавлене права вибору своєї власної творчої методи, свого стилю, свого індивідуального творчого вияву; йому лишалося єдине приречення писати, «як усі», на ті самі директивно визначені теми, добирати той самий соціально визначений типаж героїв, однаково «лакувати» сталінську дійсність» (Кошелівець, 1994: 625). Зрозуміло, що для української радянської літератури тієї доби, природний розвиток якої штучно перенаправили та ідеологічно переакцентували, творчість Е. Гемінгвея, його ідеї гуманізму, індивідуалізму, марнотратства життя персонажами, були неприйнятними. Втім, до початку насильницького втручання тогочасного режиму у природний процес розвитку літератури, в українському красному письменстві 1920-х – початку 1930-х років сформувалося підґрунтя, яке прияло сприйняття творів американського прозаїка. Про готовність української літератури цього періоду до засвоєння світоглядних ідей Е. Гемінгвея свідчать результати типологічного зіставлення спадщини американського прозаїка з доробком В. Стефаніка (Тарнавський, 1999: 185) та Миколи Хвильового (Денисова, 1989: 52). Дослідники виявляють близькість світоглядних засад українських та американських письменників, що позначилося на суголосності загальної тональності їхньої творчості. На жаль, втручання влади докорінно викривило вектор розвитку української материкової літератури, а також загальмувало і спотворило процеси міжлітературної комунікації. На цьому ще у 1971 році наголошував Р. Доценко: «Є твори, які з бігом часу навіть набирають додаткової цінності..., але є й такі, естетичний досвід яких з часом втрачає чар первозданності і які, отже, найдоцільніше засвоювати не дуже забаряючись. Ска-

жімо, специфічно хемінгуєвська манера письма, його виняткова стислість, економність, стриманість у барвах (головне в оповіданнях та романах 20-х – 30-х років) прямо чи опосередковано справила вплив на прозу чи не в усіх країнах Заходу. Через школу Хемінгуея пройшли... І. Кальвіно, А. Моравія, Е. Вітторіні, Г. Грін, Дж. Олдрідж та чимало інших. І от сталося так, що багатьох учнів на Україні перекладали раніше, ніж самого вчителя. Звідси – зміщення перспектив і оцінок, мимовільне викривлення світового літературного процесу в очах читача» (Доценко, 1971: 163).

У середині 1950-х років розпочалася політична відлига, яка дала змогу реабілітувати замовчану творчість Е. Гемінгвея. На 1955-1956 роки припадає початок власне української рецепції доробку американського майстра, без російської літератури-посередника. Починаючи з 1957 року, видається чимало творів Е. Гемінгвея українською мовою, однак перевага у цьому процесі віддається пізньому періоду його творчості. Переклад роману «По кому подзвін», здійснений М. Пінчевським, з'явився у 1969 у журналі «Всесвіт» і пізніше був виданий окремою книгою. Переклад українською, як зрештою і російською, став можливим лише за наявності купюр, які приховували усі невідповідні тогочасній ідеології факти. (Варто зазначити, що видання твору англійською мовою на території Радянського Союзу теж здійснювалося із купюрами.) Це стало тим компромісом, який дав шанс роману увійти до українського літературного процесу за доби тоталітаризму. У такому вигляді українська версія роману «По кому подзвін» існувала протягом 49-ти років, допоки у 2018 р. Видавництво Старого Лева у Львові не опублікувало повний варіант перекладу українською мовою, здійснений А. Савенцем. Таким чином, лише у 2018 році українському художньому перекладу вдалося подолати негативні наслідки втручання Сталінського партійного апарату у процес міжлітературної комунікації України та США.

Змістова складова прихованого тексту різниться за глибиною і масштабністю думок: від аналізу ідеологій та політичної ситуації до жартів та деталей зовнішності персонажів. Найсерйознішою «крамолою» були погляди американського письменника на комуністичну ідеологію. Великий гуманіст Е. Гемінгвей був представником демократичного суспільства, основу якого становлять свобода поглядів та переконань, плюралізм думок. Він усвідомлював те, що комуністична ідеологія цілковито обмежує людину і позбавляє її свободи вибору. Тому, розмірковуючи над проблемою релігійного та ідейного фанатизму, Роберт

Джордан порівнює лінію партії комуністів із «мінливим заміником апостольського символу віри» (Гемінгвей, 2018: 212). В такий спосіб письменник, який сам був людиною малорелігійною, натякає, по-перше, на те, що комуністична доктрина – це джерело фанатичної закостенілості. По-друге, словом «мінливий» автор імплікує думку про те, що ця ідеологія була нав'язаною, змінювалася залежно від обставин і, можливо, є тимчасовою.

В іншій купюрі Е. Гемінгвей знову повторює думку про те, що будь-яка ідеологічна доктрина, включно з комуністичною, прагне позбавити свого адепта критичного мислення і прищепити сліпу віру у своє вчення. Так, розважаючи над проблемою наївних ідеалів, з якими приступають до професійної діяльності молоді лікарі, священники та солдати, письменник впроваджує думку про те, що з досвідом людина стає зрілою, її ідеалізовані та романтичні переконання розвіюються. Однак це не стосується послідовників релігійних чи політико-ідеологічних вчень, які продовжують беззаперечно, наївно (за словами Е. Гемінгвея) вірити у відповідні ідеї: «Думаю, нацисти її [наївність, незайманість думок] зберігають, подумав він, і комуністи, у яких досить жорстка самодисципліна» (Гемінгвей, 2018: 306). Для радянської цензури думка про те, що наївно вірити в ідеологічні постулати, а також аналогія між комуністичним вченням, релігією та нацизмом були блюзнірством.

Значного втручання з боку цензури зазнали образи росіян у романі. Найдетальніше у романі створено образ радянського журналіста Каркова, друга і співрозмовника Роберта Джордана. Прототипом літературного героя став один з найвідоміших журналістів Радянського Союзу Михайло Юхимович Кольцов, засновник та редактор журналу «Огоньок», редактор журналу «За кордоном», член редколегії газети «Правда», керівник Журнально-газетного об'єднання, творець сатиричного журналу «Крокодил». Під час Громадянської війни він перебував в Іспанії як кореспондент «Правди» і негласний політичний представник СРСР при республіканському уряді. Купюри, які стосуються образу Каркова, викликані як ідеологічними, так і літературними чинниками. Створюючи цей образ, Е. Гемінгвей намагається досягнути прямої асоціації літературного персонажа з реальною історичною особою. Для цього письменник навмисно двічі акцентує на особистому житті героя: наявності у нього жінки і коханки, підкреслюючи, що остання розмовляла німецькою. В Іспанії М. Кольцов дійсно працював з колишньою другою дружиною, шлюб з якою тривав до 1930 року (тобто до Іспанської війни),

але перебував у громадському шлюбі з німецькою письменницею-комуністкою Марією Остен. У романі Е. Гемінгвей протиставляє образи двох жінок, змальованих у досить цинічній манері. Перша була «...неймовірно тонкою, виснаженою брюнеткою – сповненою любові, нервовою, знедоленою, але не згорьованою жінкою з вихудлим занедбаним тілом і темним, присипаним сивиною волоссям...» (Гемінгвей, 2018: 297). Коханка «...мала котячі очі, рудувато-золоте волосся ..., ліниве чуттєве тіло (створене так, щоб добре прилягало до інших тіл, уста, створені для інших уст, і була пустоголовою, амбітна й абсолютно віддана» (Гемінгвей, 2018: 297). Е. Гемінгвей змальовує Каркова бабієм, вказуючи на існування ще й інших жінок в його житті. Можна припустити, що американський письменник натякає на чутки про стосунки Кольцова з дружиною наркома внутрішніх справ СРСР М. Єжова. У будь-якому разі, Е. Гемінгвей досягнув бажаного: його літературний персонаж прямо асоціюється з реальною історичною особою. У радянському соціумі таке зображення громадського діяча, близького до верховної влади, було неприпустимим. Компрометуюча інформація вилучалася, що подекуди лише заплутувало радянського читача. У розділі тридцять другому письменник зображує розмову Каркова з коханкою про майбутній наступ. У радянській версії роману інформація про особисті стосунки героїв вилучена, тому читачу не зрозуміло, чому посеред твору з'являється невідома дівчина, розмова з якою проходить у досить фамільярному тоні. В новітній українській версії інформація повна, логічна і зрозуміла.

Разом з деталями особистого життя Каркова вилучається критика Е. Гемінгвеєм професійної діяльності журналіста. Мова йде про вказівку на неправдивість статей, які писав Карков для газети «Правда», головного друкованого видання СРСР: «Та він [Карков] писав про це в російських газетах, тож, видно, написавши, сам хотів вірити, що так воно й було» (Гемінгвей, 2018: 303). Це загалом натякало на подекуди неправдиве висвітлення подій в Іспанії у радянській пресі.

Паралельно приховується цинічне ставлення Каркова до усіх подій, свідком яких він був: «Та Карков вірив у добрі наслідки своєї власної доступності й гуманну можливість благодушного втручання. Це єдине, до чого він не ставиться цинічно» (Гемінгвей, 2018: 539). Підкреслена частина тексту у радянський період була вилучена цензурою, адже ідеологічно допустимим образом радянської людини міг бути лише сповнений ентузіазму, завзяття, віри у вищу мету герой.

Приховуючи негативні риси Каркова, цензура «дотягувала» образ журналіста і впливового громадського діяча до канонічного для соцреалізму «позитивного героя», тим самим ідеалізуючи і спрощуючи персонаж Е. Гемінгвея. Таким чином, купюри ставали своєрідним літературним інструментом для перекроювання образу персонажа. Про важливість змін образу Каркова для тогочасної ідеології свідчить ретельність, з якою виконувався цей процес. Цензура втрутилася навіть у портрет цього персонажа, двічі приховуючи таку деталь зовнішності радянського журналіста, як зіпсовані зуби.

Принагідно зазначимо, що особиста доля М. Кольцова може бути дотична до замовчування роману «По кому подзвін» у СРСР. У 1938 р., після відкликання з Іспанії та одержання статусу депутата Верховної ради РРФСР, журналіст був заарештований, обвинувачений в антирадянській діяльності та страчений у 1940 р. (у рік видання роману у США). Ці обставини не сприяли перекладу та опублікуванню роману в СРСР, адже образ Каркова асоціювався із М. Кольцовим, який на той час став ворогом народу. Після посмертної реабілітації М. Кольцова у 1954 році, у 1968 році роман був опублікований російською, а у 1969 році – українською мовами.

Образ Каркова зазнав найбільших змін, однак він не був єдиним. Прагнення наблизити образи росіян у романі «По кому подзвін» до норм соцреалістичного «позитивного героя» позначився на образі генерала Гольца. Загалом образ генерала відповідав радянським нормам, він зображений талановитим командувачем. Однак у розмові з Робертом Джорданом він дозволив собі жарт стосовно дівчат та роздуми, який опосередковано кидав тінь на усе радянське командування: «Ви ніколи не думаете про дівчат. А я взагалі не думаю. Навіщо? *Я Général Sovétique. Я ніколи не думаю. І не намагайтеся мене до цього змусити*» (Гемінгвей, 2018: 18). Підкреслену частину жарту випустили, звузивши висловлювання так, ніби генерал жартує лише про себе. Епізод із жартом дозволяє стверджувати, що Е. Гемінгвей був добре обізнаний із настроями серед представників радянського суспільства, тому письменник наводить миттєву реакцію і критичне зауваження штабіста з приводу жарту.

Створюючи колективний образ представників російської воєнної верхівки в Іспанії, Е. Гемінгвей акцентує на їхній гонитві за розкішшю, що прямо суперечить радянському возвеличенню праці, критиці заможного життя, нехтуванню матеріальними благами: «Сам «Гейлорд» здавався до непристойності розкішним і розбещеним. Але

чому би представникам влади, яка панувала над однією шостою частиною світу, відмовляти собі в децимі комфорту? Що ж, вони й не відмовляли...» (Гемінгвей, 2018: 296). Через свого героя американський письменник прямо критикує такий стан справ та насміхається з подвійних стандартів російського командування. Опис готелю, стилю життя росіян та саркастичне несхвалення такого стану речей Е. Гемінгвеєм були вилучені з твору.

Вилучення через купюри негативних рис ідеалізує образи росіян, що не лише наближало їх до «позитивного героя», типового для соцреалізму, але й протиставляло образам іспанських партизан та головного героя американця Роберта Джордана, зображених у комплексі позитивних і негативних рис, добрих та жорстоких вчинків та у динаміці світоглядних змін. Така асиметрія у системі образів призводила до штучного вивищування образів росіян щодо іспанців та американця.

Цензурні зміни образів росіян стосуються лише представників військово-політичної верхівки. Образ російського підричника Кашіна із його душевними хитаннями залишено без змін.

Окрім образів героїв та критики комуністичної ідеології, цензура втрутилася в аналіз загальнополітичної ситуації в Іспанії, здійснений Е. Гемінгвеєм. По-перше, вилучається інформація про те, що іспанські командири, що вийшли з робітничої та селянської верств населення, одержували політичну освіту та практичні навички нелегальної та диверсійної роботи у секретній Ленінській школі, організованій Комінтерном у Москві (Гемінгвей, 2018: 293).

По-друге, вилучалися натяки Е. Гемінгвея на те, що Радянському Союзу не потрібно було втручатися у внутрішні справи Іспанії. На думку письменника, присутність радянських військових могла виправдати відкрите втручання у хід війни фашистської Німеччини та Італії. У романі Карков у разі відступу з міста повинен був вбити трьох радянських поранених військових, яких не можна перевозити, «оскільки в той час надзвичайно важливо було не залишити жодних слідів російського втручання, що виправдало б відкрите втручання фашистів» (Гемінгвей, 2018: 304). Якщо розглядати цю купюру разом із вилученими негативними репліками іспанських партизан щодо російських військових, на кшталт: «Хай уся та паршива російська сволоч нам тепер допоможе» (Гемінгвей, 2018: 395) чи «... перестріляти всіх анархістів, комуністів і всіх тих *canalla*...» (Гемінгвей, 2018: 363), стає зрозумілим, що американський письменник негативно ставився до участі СРСР і Іспанській Громадянській війні.

По-третє, приховувалися негативні факти діяльності іспанських військових та керівників інтербригад, якщо у романі вони діяли під реальними іменами. Приміром, зникає інформація про жорстокість іспанського командира Лістера: «Він справжній фанатик і має абсолютно іспанський брак пошани до життя. Мало в котрій армії з часів татарської навали на Захід без суду і слідства стратили так багато людей із дріб'язкової причини, як під його командуванням» (Гемінгвей, 2018: 300). З роману зникає інформація про злочини генерала Гала (угорця Яноша Галіча) (Гемінгвей, 2018: 299), хоча таке втаємничення могло бути спричинене тим, що на момент видання роману цей військовий вже був репресований і страчений у СРСР.

До купюр потрапляла будь-яка інформація, що навіть побіжно могла скомпрометувати СРСР в Іспанській війні. Так, Е. Гемінгвей не раз висловлювався проти брехні у літературі, зокрема у творах про війну. Однак в романі «По кому подзвін» думка письменника про брехню на війні вилучена, оскільки контекстуально вона була пов'язана із змалюванням життя у готелі «Гейлорд», де проживали росіяни: «Брехні, зрештою, було достатньо. Спочатку брехня йому [Джордану] не подобалася. Він ненавидів її. Пізніше він її полюбив. Це була ознака втаємниченості, але вона порядно деморалізувала» (Гемінгвей, 2018: 294).

Окрім заповнення інформаційних лакун, новітній український переклад роману відзначається більшим наближенням тональності мовного викладу до тої, що характерна для першоджерела Е. Гемінгвея. Річ у тім, що М. Пінчевський, автор першого українського перекладу роману, здійснив майстерну, високохудожню інтерпретацію твору. Проте, з огляду на тогочасні культурні норми і межі дозволеного для друкованих видань, від-

творив вульгаризми оригіналу евфемізмами чи значно м'якшими еквівалентами, у порівнянні з сучасною версією: «Після того, що в тебе було з цією дівчиною, голова в тебе ясна...» (Пінчевський, 1969: 145) – «Ти щойно кохався з цією дівчиною, і тепер голова в тебе ясна...» (Савенець, 2018: 209); «Я сиділа там за столом; були там і Пастора, ... і Нінья де лос Пейнес, і ще кілька циганок та шикарних дівчат.» (Пінчевський, 1969: 165) – «Я сиділа за столом, й інші там були – Пастора ..., і Нінья де лос Пейнес, і ще інші циганки й першорядні курви.» (Савенець, 2018: 239).

Висновки. Таким чином, українському літературному процесу знадобилося багато десятиліть для того, щоб виправити насильницьке втручання ідеологічних та суспільно-політичних чинників у природний поступ міжлітературного спілкування. Тоталітарна влада значно загальмувала рецепцію роману «По кому подзвін» українською літературою, змусивши твір пережити періоди заборони та існування в купюрах. На сьогодні, завдяки майстерній праці фахівців українського художнього перекладу, національна література має дві високохудожні та естетично вивершені інтерпретації твору, що дає змогу читачеві вибрати той варіант, який є ближчим до його літературних смаків. З позиції порівняльного літературознавства функція першої інтерпретації полягала у введенні американського роману до українського літературного процесу та нівелювати домінування російської радянської літератури над українською в аспекті рецепції творчості Е. Гемінгвея. Функція другої інтерпретації полягає у подоланні бар'єрів радянської цензури, заповненні купюр, представленні твору у повному обсязі та наданні можливості українській читацькій аудиторії зрозуміти Гемінгвеєве бачення участі СРСР в іспанських подіях 1936–1939 років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гемінгвей Е. По кому подзвін : роман / пер. з англ. Андрія Савенця. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. 608 с.
2. Денисова Т. І знов про Хемінгуея... *Радянське літературознавство*. 1989. № 7. С. 44–47.
3. Доценко Р. Хемінгуей, якого маємо і не маємо. З нагоди видання роману «По кому подзвін». *Вітчизна*. 1971. № 6. С. 157–164.
4. Коханська І. С. Літературна репутація роману Е. Хемінгвея «По кому подзвін» в американському, російському та українському літературознавстві : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05. Тернопіль, 2007. 20 с.
5. Кошелівець І. Сучасна література в УРСР : уривки з книги. *Українське слово* : хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. : у 3 кн. Київ : Рось, 1994. Кн. 3. С. 621–635.
6. Орлова Р. Д. Хемінгуэй в России : роман длиною в полстолетия Ann Arbor : Ardis, Corp., 1985. 86 с.
7. Рубашкин А. Эрнест Хемингуэй и ЦК ВКП(б). *Нева*. 1999. № 7. С. 203–206.
8. Гарнавський О. Відоме і позавідоме. Київ : Час, 1999. 584 с.
9. Хемінгуей Е. По кому подзвін : роман / пер. з англ. М. Пінчевського. *Твори* : в 4 т. Київ : Дніпро, 1981. Т. 3. С. 6–404.
10. Чикирис Н. В. Творчість Е. Хемінгуея в Україні : особливості критичної рецепції, історія перекладів. *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 2003. № 3 (березень). С. 36–40.

11. Чикирис Н. В. Творчість Ернеста Хемінгуея в українському літературному процесі XX століття (рецепція і типологія) : автореф. дис. ... філол. наук : 10.01.05. Івано-Франківськ, 2005. 20 с.
12. Hemingway E. For Whom the Bell Tolls. London : Arrow Books, 1994. 506 p.

REFERENCES

1. Hemingway E. Po komu podzvin [For Whom the Bell Tolls]. Lviv: The Old Lion Publishing House, 2018. 608 p. [in Ukrainian].
2. Denysova T. I znov pro Kheminhueia... [About Hemingway again ...]. Soviet Literary Criticism. 1989. № 7. P. 44–47 [in Ukrainian].
3. Dotsenko R. Kheminhuei, yakoho maiemo i ne maiemo. Z nahody vydannia romanu «Po komu podzvin» [Hemingway Whom We Have and Have not. On the Occasion of the Publication of the Novel «For Whom the Bell Tolls»]. Motherland. 1971. № 6. P. 157–164 [in Ukrainian].
4. Kokhanska I. S. Literaturna reputatsiia romanu E. Kheminhueia «Po komu podzvin» v amerykanskomu, rosiiskomu ta ukrainskomu literaturoznavstvi [Literary Reputation of the Novel «For Whom the Bell Tolls» by E. Hemingway in American, Russian and Ukrainian Literary Criticism]. Summary of the Thesis... Candidate of Philological Sciences: 10.01.05. Ternopil, 2007. 20 p. [in Ukrainian].
5. Koshelivets I. Suchasna literatura v URSR [Modern Literature in USSR]. Ukrainian Word. Kyiv: Ros, 1994. B. 3. P. 621–635 [in Ukrainian].
6. Orlova R. D. Khemynhuei v Rossyy [Hemingway in Russia]. Ann Arbor: Ardis, Cop., 1985. 86 p. [in Russian].
7. Rubashkyn A. Эрнест Хемингуэй і ТСК ВКР(б) [Ernest Hemingway and the Central Committee of All-union Communist Party (of Bolsheviks)]. Neva. 1999. № 7. P. 203–206 [in Ukrainian].
8. Tarnavskiy O. Vidome i pozavidome [Known and Unknown]. Kyiv: Chas, 1999. 584 p. [in Ukrainian].
9. Hemingway E. Po komu podzvin [For Whom the Bell Tolls]. Works in 4 v. Kyiv: Dnipro, 1981. V. 3. P. 6–404 [in Ukrainian].
10. Chykyrys N. V. Tvorchist E. Kheminhueia v Ukraini : osoblyvosti krytychnoi retseptsii, istoriia perekladiv [E. Hemingway's Literary Work in Ukraine : the Peculiarities of Critical Reception, the History of Translations]. World Literature in Educational Establishments. 2003. № 3. P. 36–40 [in Ukrainian].
11. Chykyrys N. V. Tvorchist E. Kheminhueia v ukrainskomu literaturnomu protsesi XX stolittia (retseptsii i typolohiia) [E. Hemingway's Literary Work in Ukrainian Literary Process of the 20th Century (Reception and Typology)]. Summary of the Thesis... Candidate of Philological Sciences: 10.01.05. Ternopil, 2005. 20 p. [in Ukrainian].
12. Hemingway E. For Whom the Bell Tolls. London: Arrow Books, 1994. 506 p.